

Francis, F. C.:

A BRITISH MUSEUM UJRANYOMTATJA KATALÓGUSÁT

A British Museum kurátori testülete 1957 januárjában bejelentette, hogy foto-offset litografikus eljárással közzé szándékozik tenni a British Museum Catalogue /British Museum Katalógusa/ teljes kiadását az 1955. év végén fennálló állapot szerint; az új Katalógus mintegy 250-300 kötetben jelenne meg és 5-6 évnyi rendkívül rövid idő alatt készülne el. Ennek a tüneményes gyorsasággal végrehajtásra váró hatalmas vállalkozásnak a bejelentése természetesen rendkívül nagy érdeklődést váltott ki a világ minden táján. Már mintegy 400 intézmény fejezte ki a világ különféle tájairól abbéli szándékát, hogy előfizet az új kiadásra. Reméljük, hogy mielőtt a kötetek kiadása megkezdődik, az előfizetők száma még további növekedést mutat.

.....

Történeti előzmények

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a British Museum katalógusa - el-
lentétben a korszerű katalógusok túlnyomó többségével - nem cédula-, ha-
nem könyvalaku. Szellemes rendszer segítségével ez a katalógus teljes
egészsében "naprakész" állapotban van; így aztán azt mondhatnók, hogy
mind a könyvalaku, mind pedig a cédulakatalógus előnyeivel bír.

Ha magyarázatát akarjuk adni annak, hogy miképpen megy végbe ez
a munka, előbb visszapillantást kell vetnünk a British Museum katalógu-
sainak történetére. Ezek a katalógusok 1787-ben a "Librorum impressorum
qui in Museo Britannico adservantur catalogus" /Azon nyomtatott könyvek
katalógusa, melyeket a British Museumban őriznek/ című kétkötetes mun-
kával indultak meg. Ennek a katalógusnak egy példányát közlapokkal lát-
ták el; a közlapokra a később beszerzett könyvek címleírásait kézírás-
sal vezették rá a könyvtárlátogatók használatára. A régi katalógust

1813 és 1819 között ugyanilyen című 7 kötetes katalógussal pótolták; ezt a kiadványt is közlapokkal látták el az új címleírások kézírással történő bejegyzése céljára. E katalógus, kiegészítések bejegyzése véggett új közlevelekkel ellátva, egészen 1849-ig maradt használatban. Akkor merült fel az a terv, hogy az egyes könyvek címleírását a katalógus üres lapjai helyett különálló papírszalagszikókra vezessék rá. Ennek megfelelően ettől az időponttól kezdve valamennyi címleírást különálló papírszikókra írták, s ezeket a szikókat nagy fehér lapok folió kötetébe ragasztották bele. Amikor ezt a katalógust 1850-ben az olvasók rendelkezésére bocsájtották, 150 kötetet tett ki. Az 1880. évre a kézzel írott címleírásoknak ez a katalógusa viszont már megközelítően 2.500 kötetre rugott; ezek közül a kötetek közül néhány igen terjedelmessé vált. Azon felül, hogy a katalógus vezetése igen költséges eljárásnak bizonyult, használata is igen nehézkes volt. Elhatározták tehát, hogy az egész katalógust kinyomatják és ugyanakkor valamennyi új szerzemény címleírását havi jegyzékekben teszik nyomtatásban közzé. A nyomtatás 1881-ben kezdődött, s a rendkívül ügyes szervezéssel már 1900-ban be is fejeződött. A munka csaknem két és egynegyed millió címleírást tartalmazott. A katalógus közzétételének időtartama alatt az új könyvekről - szabályos időközökben - címleírásokat tettek közzé nyomtatásban; 1900-ban mindazt a címleírást, amely a főkatalógus nyomtatásának időtartama alatt jelent meg, kumulálták és pótkötetként együtt nyomtatták ki. Ez a pótkötet további 325.000 címleírást foglalt magában. Közzététele 1900-1905 között történt. Azóta az "Accessions" /Új szerzemények/ jegyzékeit szabályos időközökben rendszeresen kiadják; a szóbanforgó jegyzékek 1905-1915 között kéthetenként, 1915-től a mai napig pedig havonként jelennek meg, kivétel csak a második világháború volt, amikor kiadásuk minden két hónapban történt.^{1/}

A fent említett kiadványok, nevezetesen az eredeti katalógus, a pótkötet és az új szerzemények alkotják azt az alapanyagot, amelyből a British Museum általános katalógusának az olvasóteremben használt alakja keletkezett.

^{1/} További részletek tekintetében ld. Francis, F.: British Museum. The catalogues of the printed books. 1952. /British Museum. A nyomtatott könyvek katalógusai. 1952./

A jelenlegi általános katalógus

Az 1880-1900 között kinyomtatott katalógus köteteit hasábonként kivágták; azután egy-egy hasábot rendkívül erős fehér papírból összeállított hatalmas kötetek egy-egy oldalára, illetve egy-egy kinyitott kettős oldal egyikére ragasztották be. A kötetekbe beragasztották továbbá az új szerzemények címleírásait is, betűrendben. Az új címleírások elhelyezése céljából - a szükségnek megfelelően - még további fehér lapokat illesztettek be a katalógusba. Bár az új szerzemények ABC sorrendje független az eredeti katalógus ABC rendjétől, mégis szorosan ahhoz kapcsolódik.

A címleírásoknak a kötetekbe való beiktatása olyan módon történik, hogy mindazokat a címleírásokat, amelyek az egyes hasábok első és utolsó címleírásától határolt ABC szakaszba esnek, a következő hasáb előtt, mind ide vezetik bele. Ha tehát a katalógus használója a katalógusban egy bizonyos szerzőt vagy bizonyos szerzőket keres, a /nyomtatott katalógusból kivágott/ "hasábot" kell végignéznie, majd azokat az új szerzeményeket kell áttekintenie, amelyek ehhez a hasábhöz tartoznak. Egy példával talán jobban szemléletessé tehetjük ezt a leírást. A 43.kötetben az F betű 88.hasábja a Francis /John/ névvel kezdődik és a Francis /John Wakefield/ névvel végződik. A következő négy lap azon új szerzemények címleírásait tartalmazza, amelyek ezen két név közé eső ABC szakaszba illenek bele. A következő hasáb Francis /Jonah/ névvel kezdődik és Francis /Lydia Mary/ névvel végződik; ezt a részt ugyanígy azon új szerzemények címleírásai követik, amelyek az ABC-nek ebbe a részébe illenek bele. Az új szerzemények címleírásának sorrendjében szigorúan az ABC rendhez alkalmazkodnak; szükség esetén a katalógusba már beleragasztott szalagcsikokat más helyre ragasztják át, hogy az új beiktatásoknak helyet csináljanak. Ez a következő ragasztási eljárás útján válik lehetségessé: az egyes szalagcsikokat, - melyeknek hossza 11 cm, szélessége pedig kb. 2,5 cm - felső és alsó szegélyükön nagyon vékony ragasztószalaggal ragasztják le. Ennek következtében vékony papírvágó kés segítségével nagyon könnyen el is távolíthatók. Az általános katalógus, amely ezidő szerint mintegy 1.250 kötetből áll, ily módon folyamatos módosításon esik keresztül. Mint már említettem, havonként új címleírásokkal egészítik ki s a szükségnek megfelelően kézírás-

sal javításokat eszközölnek rajta. Abból a célból, hogy ezeket a munkafolyamatokat az olvasótermet igénybe vevő olvasók megzavarása nélkül lehessen végrehajtani, a katalógusból három teljesen azonos példány van használatban. Ezek kötésük színe szerint különböznek egymástól: sötétkék /természetes disznóbőr szorítja ki lassanként ezt a színt/, vörös és zöld. A "zöld" színű példány szolgál alappéldányként. Ezt a példányt olyan könyvtári tisztviselő kezeli, akit a British Museumban "incorporator"-nak /beillesztőnek/ hívnak; ez a tisztviselő jelöli ki, hogy pontosan milyen helyre kell az új címleírásokat beragasztani. Amikor a címleírásoknak az "incorporator" által adott utasítások szerinti beillesztése megtörtént, ez a "zöld" kötet szolgál mintául arra, miképpen ragasszák mármint a papírosíkokat a "vörös" és "kék" példányba. A "vörös" katalóguspéldány kötetei szolgálnak az olvasóterem "kék" példányainak helyettesítésére; így módon biztosítható, hogy az olvasóterem katalóguspéldánya akkor is teljes maradjon, amíg a "jegyzékbe való felvétel" /incorporation/ folyamata végbemegy.

Ilyen eljárással a British Museumnak sikerült a katalógus könyv formáját megőriznie és 75 éven keresztül "naprakész" állapotban tartania. A katalógusnak 1880-ban történt kinyomtatása előtt is mintegy 30 éven keresztül ezt a rendszert alkalmazták a címleírásoknak kézi bejegyzése útján. Mellékesen megjegyezzük, hogy ez az eljárás meglehetősen költséges; viszont használata során ez a katalógus a benne való könnyű eligazodás és naprakész volta miatt méltán nemzetközi hírnévre tett szert. Azt senki sem vonja kétségbe, hogy a cédulakatalógus - rugalmassága miatt - igen sok célra sokkal előnyösebb, mint a könyvalaku katalógus. Nagy általános katalógus esetében azonban, ha ez tudományos, különösen pedig történettudományi kutatómunka céljaira szolgál, a könyvforma sokkal inkább ajánlható, mint a cédulakatalógus. Egyidőben ugyanis egész sor címleírás tekinthető át; a különböző kiadásokról feljegyzéseket eszközölhetünk és igen gyakran összefüggést állapíthatunk meg a különböző kötetek között.

Második kiadás

A British Museum Katalógusa hamar kifogyott; állandó érdeklődés

volt azonban tapasztalható utána, különösen Amerikában,^{2/} ahol igen sok új könyvtár szervezésére került sor. Az 1920-as években a kérdés megvitatása azzal az elhatározással végződött, hogy a katalógust a maga teljes egészében másodszor is ki kell nyomtatni. Azt remélték, hogy ez a művelet gyorsan végre lesz hajtható, ha a meglévő cimleírásokon eszközendő változtatásokat minimális mennyiségre csökkentik. Kívánatosnak tűnt azonban a cimleírásokat mindenütt, ahol ez szükségesnek látszik, kiegészíteni az angol könyvek kiadóinak nevével /ami az eredeti katalógusból hiányzott/ és a lapszámmal. A szerkesztői javítások és kiegészítések ily módon való korlátozásával azt remélték, hogy évi 12-15 kötet kibocsájtásával kb. 12 év alatt sikerül kinyomtatni az új kiadást. A közzététel 1931-ben indult meg; már az elindulás pillanatában nyilvánvalóvá vált azonban, hogy az évenként kiadásra váró kötetek száma - minimális változtatások eszközése esetén is - messze meghaladja annak a tisztviselő-személyzetnek teljesítőképeségét, amely annak idején a British Museumban rendelkezésre állott. De a tisztviselőlétszám néhány év múlva jóváhagyott növelése után is még mindig nagyobbak bizonyult az előkészítés és a kefelenyomat-olvasás munkája, mint azt annak idején gondolták. Ezen felül a tapasztalat azt is mutatta, hogy a katalógus szerkesztői által tervbevett módosítások mennyisége állandóan növekedett. Egészen természetes, hogy így történt, hiszen az eredeti cimleírások igen sok esetben nagyon rövidek voltak, s az eredeti kiadás megjelenése óta hihetetlenül megnőtt azoknak a bibliográfiai reference-munkáknak a száma is, amelyek segítségével megállapítható a szerzők, kiadók, fordítók és átdolgozók személye. Ezenfelül az új kiadás előkészítésének munkájára alkalmazott könyvtárosok képesítése olyan volt, hogy feltétlenül tudományos ellenőrzésre is szükség volt. Mindennek következményeképpen a katalógus kiadásának üteme már a háború előtt sem eredményezett évenként 3 kötetnél nagyobb átlagot. A háború kitörése után pedig a kiadás üteme még jobban meglassult; a háború óta nem sikerült évi másfél kötetnél többet kinyom-

^{2/} Csakugyan olyan használhatónak bizonyult, hogy már mintegy 50 éves kora ellenére /1946-ban/ az Amerikai Egyesült Államok egyik kereskedelmi cége még mindig jó üzletet jelentő eljárásnak tartotta csökkentett-méretű fénykép-facsimile közzétételét róla. -

tatni.

A közzététel ezen lassu üteme gyakorlatilag a katalógus javított kiadásának egész tervét felborította. Belátható időn belül ui. nem fejeződhetett volna be a közzététel, a kiadás azon módszere pedig, amely szerint minden egyes kötet mindazt az anyagot tartalmazta, amely közzétételének pillanatáig rendelkezésre állt, a katalógust a felvett anyag tekintetében nagyon egyenetlenné tette.

Az új kiadás foto-offset litografikus eljárással való elkészítése

Ilyen előzmények után merült fel a katalógus új kiadásának jelenlegi terve, amely egészen újfajta szerkesztési eljárás alapján alakult. A terv elfogadásának főbb okai: először, az előállításnak gyorsnak kell lennie, hogy a kész katalógus a lehető leggyorsabban eljuthasson az előfizetőkhez; másodszor, a szerkesztés munkája csak a betűrendbe szedésből álljon, - erre azért van szükség, nehogy a kinyomtatás üteme, mint a már említett módosított kiadás esetében, itt is lelassuljon; harmadszor, el kell kerülni a már kinyomtatott anyag újraszédésének és a kefelevonat olvasásának költségeit.

Ilyen megfontolásokról vezettetve merült fel a foto-offset litografikus eljárás terve. A gondolat természetesen nem új, hiszen jó eredménnyel használták már fel a Library of Congress szerzői és tárgyi katalógusának elkészítése során is. A British Museum esetében azonban, mivel a maga különleges fajta katalógusáról van szó, ez a terv igen sok új és szokatlan problémát vet fel. Az a gondolat ugyanis, hogy offset litografikus eljárással való nyomtatás útján bekötött könyvekbe bevezetett anyagról készítsenek másolatokat, egyrészt új, másrészt pedig rendkívül bonyolult eljárást jelent.

Az első javaslat szerint úgy kellett volna az alappéldányt előkészíteni, hogy a címléírásokat mind eltávolítják a katalógusból, azután egyetlen ABC-sorrendbe illesztve újból hasábként állítanak össze belőlük. E célból megbiznak majd egy nyomdászt, hogy olyan külön személyzetet alkalmazzon, amely kizárólagosan a címléírások kivételének és újból való elrendezésének munkáját végzi. Az ily módon nyert címléírásokat azután lefényképezik s a fényképekről litográfiai nyomtatólapokat készítenek. Ezzel a javaslattal kapcsolatban a következő főbb

problémák merültek fel: miképpen lehet megfelelő tapasztalattal bíró elegendő szakmunkást biztosítani arra, hogy az összeállítás munkáját elvégezzék, és hogy megfelelő minőségű negatívokat tudjanak olyan katalógus-példányról készíteni, amelyben a papír színe, - mivel különböző időben nyomtatták és mivel a katalógus utján való felhasználása egészen 75 évnyi időre mehet vissza - a legkülönbözőbb foku, s fehér-től egészen kávészínűig terjedő színárnyalatokat mutat.

Szerencsére ezek a nehézségek nem voltak olyan veszedelmes méretűek, mint ahogy először látszott. Így azután igen kielégítő minőségű mintapéldányt sikerült elkészíteni, amelyből szemmel látható volt, hogy a terv kivitele a javaslatnak megfelelően biztosítható. A további kutatások során az is kitűnt, hogy megfelelő fényképező-berendezés alkalmazásával teljes egészében kiküszöbölhető a címleírások kivételének és újból való montirozásának munkája. Sőt, ezzel az eljárással nemcsak az előkészítés munkáját lehet leegyszerűsíteni, hanem a különböző színezetű papír fényképezésének problémáját is meg lehet jól oldani. Ezzel az új eljárással kapcsolatos kísérletek még jelenleg is folynak; reméljük, hogy 1957 őszén megfelelő eredménnyel lesznek befejezhetőek. Ha az alappéldány negatívjai elkészültek, akkor a munka hátralévő része pusztán nyomtatási feladattá egyszerűsödik le: litográfiai nyomtatólapokat kell készíteni, azután másolatokat kell normális eljárással nyomtatni.

Legyen szabad ezek után az eljárást részleteiben is ismertetnem. Az egyik /a "vörös"/ katalóguspéldány kötetei képezik az alappéldányt. A munka vele kapcsolatban természetesen attól a ponttól kiindulva kezdődik, ameddig a módosított kiadás elkészült, mielőtt még ennek nyomtatását abbahagyták volna; a címleírások megszámozása ABC sorrendben történik. Ez a művelet feltételezi a katalógus alapos szakszerű ismeretét, mivel az eredeti címleírás-hasábokat s az új szerzemények címleírásait egyetlen sorrendben kell összeállítani. De ezen felül az előkészítés munkájának ebben a szakaszában azt is biztosítanunk kell, hogy a katalógusban levő kézzel eszközölt bejegyzések olvashatóak legyenek, s úgy legyenek a hozzájuk tartozó címleírással kapcsolatban elhelyezve, hogy másolásuk kielégítő módon mehessen végbe. Ugy gondoljuk, hogy a Museum állandó címleíró tisztviselői karának 2-3 tagját

ennek a munkának a végzésével bizzuk majd meg. Az ily módon előkészített katalóguskötetek azután megfelelő útemben a nyomdászhoz kerülnek, aki a cimleírásokat vagy a rájuk vezetett számok szerint sorba szedi s azután oszlopként lefényképezi, vagy pedig a helyes sorrendben fényképezi le. Az ily módon elkészített negatívokról ellenőrzés végett pozitívokat küldenek a Museumnak annak megállapítása végett, nem történt-e hiba az eredeti számozásban, s annak biztosítása végett, hogy nem vesztek-e el vagy nem csonkultak-e meg cimleírások. A cimleírásokat úgy szándékozunk megszámozni, hogy a számokat az ellenőrzés céljaira szolgáló pozitívon még látni lehessen, viszont a litográfiai nyomtató lapok elkészítése előtt el lehessen róluk távolítani.

Az alappéldány előkészítése és a nyomtatólapok elkészülte után a nyomtatás - amint arra már utaltam is - nagyon egyszerű, gyors művelet. Az egész eljárás leglassabb részét ui. a negatívok elkészítése teszi ki. Nagyon gondosan áttanulmányoztuk az egész műveletsort; ennek alapján annyit mondhatok, hogy az előállítás úteme megközelítően 500 lapos kötet hetenként. Ily módon az egész munkát 5-6 év leforgása alatt el tudjuk készíteni.

A katalógusnak az árát véglegesen még nem rögzítettük. Remélem, hogy jóval az alatt a kötetenkénti 8 font alatt lesz, amelyet eredeti bejelentésünkben jeleztünk annak idején; valószínűleg kb. 6 fontra fog rugni. A mai szabványok tekintetbevételével ez az összeg az 500 lapos, hozzávetőlegesen 35 x 25 cm méretű, jó papírra nyomtatott és erős kötéssel ellátott könyvért olcsó árnak tekinthető. Mindössze az előállítás útemének a gyorsasága miatt tűnhetik ez az ár magasnak. Az előfizetőket biztosíthatjuk arról, hogy a katalógust nem haszonszerzés céljából állítjuk elő és hogy a kiszámított ár azt a lehető legalacsonyabb összeget teszi majd ki, amely mellett a ráfizetés még elkerülhető. A közrebocsátás 1957 őszével kezdődik; reméljük, hogy az első köteteket már 1958 januárjában szét is tudjuk küldeni. A szállítás részleteire vonatkozóan az előfizetők kellő időben értesítést fognak kapni.

A Library of Congress katalógusával való összehasonlítás.

Többször felmerült az a kérdés, vajon a Library of Congress katalógusának megjelenésével nem csökkent-e a British Museum Katalógu-

sára való szükség? A válasz erre csak egy határozott "nem" lehet. Ha ugyanis a két katalógus anyagát összehasonlítjuk, akkor néhány valóban meglepő eredményt kapunk. A mintegy 250 szerzőre kiterjedő szurópróbából az tűnt ki, hogy a két katalógus fedése a szerzőkre vonatkozóan mindössze 27 %-os, a megemlített munkákra vonatkozóan mindössze 23 %-os volt, s egyes meghatározott munkákra vonatkozóan pedig mindössze 17 %-ot tett ki...

A jövő kilátásai

A katalógus új kiadása az 1955. év végével lezáruló helyzetet tükrözi. Közzététele lehetőséget nyújt az új szerzemények eddig alkalmazott közzétételi eljárásának újból való átgondolására is. Az lenne a leghelyesebb eljárás, ha ezeket a címléírásokat évenként lehetne közzétenni, s öt, illetve tízévenként kumulatív jegyzékek jelennének meg. Ezt az eljárást azonban a közzététel olyan eljárásával kell kombinálni, amely lehetővé teszi, hogy az új címléírásokat az olvasóteremben elhelyezett általános katalógusba - úgy, ahogy ez eddig is történt - havonként lehessen bevezetni. Bár ilyen vonatkozásban eddig még végleges tervek nem alakultak ki, remélem, hogy a mi havi új szerzemény-címléírásaink jegyzékét olyan alakban tehetjük közzé, amely lehetővé teszi számunkra a címléírásoknak egyrészt a katalógusokba való be-
ragasztását, másrészt pedig kártyákra való ragasztását is. Ezeket a kártyákat azután nagyon könnyen fel lehet majd használni az évi és az ötévi kötetek összeállításához, - viszont az olvasók rendelkezésére álló katalógust ugyanúgy lehetne vezetni, mint ahogyan ez most is történik.

Az új kiadás közzététele során az olvasóteremben elhelyezett általános katalógust kicserélik a megjelenő új kötetekkel. Az új szerzemények címléírásait már az új kötetekbe fogják beragasztani. Közben külön katalógusban - valószínűleg cédula alakban - fogják nyilvántartani az 1955 óta beszerezett könyveket. Előrelátható, hogy ez a katalógus - amely mértékben az új kötetek befutnak - fokozatosan mind kisebb és kisebb méretűvé válik. Ez a katalógus ugyanis az ABC-nek csak azt a részét fogja magába foglalni, amellyel kapcsolatban új kötetek még nem állnak rendelkezésre.